

นิทานนิทัศน์ในพระราชดำรัสของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

ธงชัย ดิษฐ์*

“นิทานนิทัศน์” เป็นคำศัพท์ทางวรรณกรรมที่คณะกรรมการบัญญัติศัพท์วรรณกรรม ราชบัณฑิตยสถานบัญญัติขึ้นใช้แทนคำว่า exemplum ในภาษาอังกฤษ โดยอธิบายความหมาย ไว้ในพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม: ภาพพจน์ ไวยากรณ์ และกลการประพันธ์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๙, น. ๑๐๒) ว่า “เป็นเรื่องเล่า (narrative) สั้นๆ สำหรับแสดงคติ สอนใจ”

นอกจากนี้ในพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕, น. ๑๖๙) ยังอธิบายความหมายของนิทานนิทัศน์ (exemplum) ไว้ว่า “เรื่องเล่าสั้นๆ สำหรับแสดงคติสอนใจ แต่เดิมชื่อนี้ใช้กับนิทาน สำหรับบทเทศน์ในสมัยกลาง ในบางโอกาสนิทานนิทัศน์ก็เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของ วรรณกรรมด้วย”

กุสุมา รัชชมณี (๒๕๓๙, น. ๑๖๒) ให้ความหมายและอธิบายลักษณะของ นิทานนิทัศน์ไว้ดังนี้

นิทานนิทัศน์ (exemplum) คือกลวิธีการใช้ภาพพจน์อย่างหนึ่งที่มีลักษณะ เป็นเรื่องเล่าสั้นๆ สำหรับแสดงคติสอนใจ เป็นกลวิธีที่นิยมใช้กันมากในวรรณกรรม ที่มีจุดมุ่งหมายที่จะให้แง่คิดและคติธรรมในการดำเนินชีวิต ตัวละครในนิทาน นิทัศน์มักจะมีลักษณะนิสัยและพฤติกรรมที่สะดุดใจผู้อ่านผู้ฟังให้เทียบเคียงกับ ลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของผู้คนในชีวิตจริงที่น่าจะปรับแก้ให้ดีขึ้นได้...ในการ ยกนิทานนิทัศน์มาอ้าง ผู้พูดจะต้องรู้ว่าผู้ฟังมีพื้นฐานความคิดเกี่ยวกับตัวละครที่

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จะอ้างถึงเพียงใด และจะต้องสามารถแทรกบทเปรียบนั้นเข้าในเรื่องที่กล่าวได้อย่างเหมาะสมจะทั้งกาลเทศะ บุคคลและโอกาส ภาพพจน์นั้นจึงจะสื่อความได้อย่างสัมฤทธิ์ผล...

ในส่วนของ กอบกุล อิงคุทานนท์ ([ม.ป.ป.], น. ๙-๑๐) ได้กล่าวถึง exemplum ไว้ว่า

exemplum (นิทานสาธก นิทานสั่งสอน เทศนา) เป็นเรื่องเล่าโดยนักบวชยุคกลาง เพื่อยกเป็นตัวอย่างให้การสั่งสอนขัดคมขึ้น เรื่องต่างๆ มักถูกอ้างว่าเป็นเรื่องจริงเสมอ ตัวอย่างนิทานสั่งสอน เช่น ใน The Pardoner's Tale ของโชว์เซอร์ (Chaucer) “ผู้ให้อภัย” ได้สั่งสอนข้อความในคัมภีร์ว่า “ความโลภเป็นรากเหง้าแห่งความชั่วทั้งหมด” ด้วยการเสนอตัวอย่างเรื่องของชายสามคนเลอะเลือนสามคนเริ่มมองหา “ความตาย” แต่กลับพบทองแทน ดังนั้นจึงเข่นฆ่ากันเพื่อหวังเป็นเจ้าของทรัพย์สมบัตินั้น

ทางด้านต่างประเทศ ได้ให้ความหมายของนิทานนิทัศน์ (exemplum) ไว้หลากหลาย ดังเช่น

A Handbook to literature (Holman and Harmon, 1986, p. 192) ให้ความหมายของ exemplum ไว้ว่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับศีลธรรมที่นักเทศน์สมัยใหม่ใช้ในการอธิบายประกอบการเทศน์ ซึ่งเป็นผลมาจากการที่นักเทศน์ในสมัยกลางได้ใช้กันอย่างแพร่หลายในลักษณะของเรื่องเล่าและเหตุการณ์ต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และตำนาน เพื่อแสดงให้เห็นศีลธรรมหรือทำให้เข้าใจลัทธิของตนได้ดียิ่งขึ้น

M.H. Abrams (อ้างถึงใน ทองสุก เกตุโรจน์, ผู้แปล, ๒๕๓๙, น. ๑๑-๑๒) กล่าวถึง exemplum ว่า เป็นเรื่องเล่าประกอบเป็นตัวอย่างในธรรมเทศนา วิธีการนี้นิยมกันมากในสมัยกลาง ซึ่งได้รวบรวม exemplum ไว้เป็นอันมากให้นักเทศน์นำไปใช้ใน The Pardoner's Tale ของ Chaucer ตัว Pardoner เทศนาหลักธรรมที่ว่า “ความโลภเป็นบ่อเกิดของความชั่ว” ได้นำเรื่องชายเลอะเลือนสามคนออกเดินทางไปหา มัจจุราช แต่พบทองคำแทน หลังจากนั้นก็พบมัจจุราชจริง เพราะแต่ละคนหวังจะได้ทองเป็นสมบัติของตัวเอง

นอกจากนี้ Chaucer ยังมี exemplum ที่มีชื่อเสียงอีกหลายเรื่อง เช่น The Nun's Priest Tale ซึ่งเป็นเรื่องของไก่ตัวผู้กับสุนัขจิ้งจอก เป็นต้น

Encyclopaedia Britannica อธิบายความหมายของคำว่า exemplum คือ เรื่องราวสั้นๆ ที่มีมาแต่ดั้งเดิม ซึ่งรวบรวมไว้ใช้ในการสั่งสอนโดยนักเทศน์ในสมัยกลาง เพื่อเน้นย้ำคุณธรรมหรืออธิบายประเด็นของหลักคำสอน นอกจากนี้นิทานนิทัศน์ยังหมายรวมถึงนิทานคติสอนใจ นิทานพื้นบ้าน และตำนาน ซึ่งรวบรวมจัดเก็บไว้ เช่น นิทานนิทัศน์ในคริสต์ศตวรรษที่ 1200 ที่รวบรวมโดย Jacques de Vitry เพื่อให้ นักเทศน์ได้นำไปใช้ในการสั่งสอน (“exemplum,” online, 2005)

The American Heritage Dictionary of the English Language (2000, p. 622) ให้ความหมาย exemplum ไว้ว่า เรื่องเล่าสั้นๆ ใช้สำหรับการอ้าง เหตุผลหรือใช้อธิบายตัวอย่างเรื่องจริงที่เกี่ยวกับคุณธรรม

จากทัศนะทั้งของนักวิชาการชาวไทยและชาวต่างประเทศข้างต้น จะสังเกตได้ว่านิทานนิทัศน์ (exemplum) อาจประกอบด้วยโวหารทั้ง ๓ ประเภท คือ เทศนา โวหาร สาธกโวหาร และอุปมาโวหาร หรือมีเพียง ๑-๒ ประเภท โดยไม่ครบทั้งหมด ก็ได้เช่นกัน แต่ลักษณะสำคัญที่สุดของนิทานนิทัศน์ก็คือ การมุ่งเน้นนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมในการดำเนินชีวิต เนื่องจากนิทานนิทัศน์มีต้นกำเนิดมาจากนักเทศน์ในสมัยกลางที่นำเรื่องเล่าต่างๆ มาสอดแทรกเพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับคุณธรรมที่ต้องการสั่งสอนผู้ฟัง

ทั้งหมดข้างต้นนี้ พอที่จะประมวลได้ว่า นิทานนิทัศน์ (exemplum) หมายถึง เรื่องเล่าขนาดสั้นที่แทรกอยู่ในวรรณกรรมต่างๆ อาจปรากฏเนื้อหาในลักษณะของเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้น นิทานคติสอนใจ นิทานพื้นบ้าน ฯลฯ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อแสดงคุณธรรมในการดำเนินชีวิตแก่ผู้อ่านหรือผู้ฟังวรรณกรรมนั้นๆ

เมื่อกล่าวถึงคำว่า “วรรณกรรม” ผู้คนส่วนใหญ่มักจะนึกถึงหนังสือหรือข้อความที่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่แท้ที่จริงแล้วถ้อยคำพูดในรูปแบบต่างๆ ก็นับว่าเป็นวรรณกรรมด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะถ้อยคำพูดที่มีคุณค่า และได้ถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษรในภายหลังนั้น ก็ยิ่งนับว่าเป็นวรรณกรรมที่ควรค่าแก่การศึกษาประเภทหนึ่ง ด้วยเหตุนี้จึงนับได้ว่าพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นวรรณกรรมอีกประเภทหนึ่งที่ควรค่าแก่การศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชดำรัสที่พระราชทานเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของทุกปีนั้น ล้วนเป็นที่สนใจของประชาชนทุกหมู่เหล่า เพราะเปี่ยมด้วยความรู้ ความคิด และปรัชญา อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อปวงชนชาวไทย จนเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าทรงมีพระอัจฉริยภาพทั้งในการใช้ภาษาเพื่อสื่อความคิดเห็นและ

เพื่อสื่อสารงานสร้างสรรค์

นอกจากนี้พระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ยังมีอีกลักษณะเด่นที่น่าสนใจ นั่นก็คือการนำ “นิทานนิทัศน์” มาใช้ประกอบในการสื่อความไปยังผู้ฟัง ซึ่งมิผลทำให้กระบวนการสื่อสารสัมฤทธิ์ผลได้ดียิ่งขึ้น การศึกษานิทานนิทัศน์ในพระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษารั้งนี้ เป็นการศึกษาพระราชดำรัสที่พระราชทานตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๔๘ รวมทั้งสิ้น ๒๙ ปี โดยจะแบ่งการศึกษาวិเคราะห์หรือออกเป็นประเด็นต่างๆ ได้แก่ โครงสร้างของนิทานนิทัศน์ เนื้อหาของนิทานนิทัศน์ และตัวละครในนิทานนิทัศน์ รายละเอียดมีดังนี้

๑. โครงสร้างของนิทานนิทัศน์

นิทานนิทัศน์ที่ปรากฏในพระราชดำรัสมีโครงสร้างที่คล้ายคลึงกัน คือ ก่อนที่จะเข้าสู่ส่วนที่เป็นนิทานนิทัศน์จะมีเนื้อความที่มีใจความสำคัญต่างกับเนื้อความในนิทานนิทัศน์นำมาก่อน และเมื่อเข้าสู่นิทานนิทัศน์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงใช้ลักษณะภาษาที่แสดงการเปลี่ยนหัวเรื่อง* ซึ่งส่วนใหญ่จะปรากฏในรูปของคำบอกเวลา เช่น คำว่า ปีนี้ ที่ตะกี้ เมื่อปีที่แล้ว เมื่อตะกี้ เดียวนี้ ดังตัวอย่าง

พระราชดำรัสปี พ.ศ. ๒๕๓๙

ตั้งใจจะเขียนเรื่องตั้งแต่เกิด เกิดนี้ก็เขียนไม่ได้ ต้องเชื่อคนอื่น แต่ตั้งแต่ที่จำได้ จำได้จริงๆ ของตัวเอง ไม่ใช่จากคำพูดของคนอื่น ก็ประมาณ ๓ ขวบ ๔ ขวบ ก็จำได้บางอย่าง อยากรู้อยากเห็น เขียนเอาไว้จนกระทั่งอายุ ๑๘ ตั้งแต่อายุ ๑๘ หมายความว่าเมื่อ ๕๐ ปี มีคนไปพูดให้แล้ว คือเราไม่ต้องพูด แต่จากเกิดถึงอายุ ๑๘ เราต้องไปพูดเอง เพราะไม่มีใคร ไม่มีใครสนใจ มีแต่รูปบางรูปที่นำมาลงในหนังสือ ก็เห็นเด็กน่าเอ็นดู หัวกลมๆ ก็นั่นคือเรา พูดถึงเราไม่ได้ เพราะตอนนั้นยังไม่มี “Majesty” นำหน้า ยังไม่เป็น “เรา” เป็นตัวข้าพเจ้า ตอนนั้นเขาไปพูดมา มาลงในหนังสือ แต่เรื่องราวเบื้องหลังของรูปนั้นไม่มี เพราะไม่มีใครรู้ว่าในหัวกลมๆ นั้นนะคิดอะไร แต่ว่าก็ยังจำได้หลายอย่าง ฉะนั้นก็ต้องพยายามที่จะพูดในความจริงของเราเอง เรานี้แบบเรา คือ “We of Majesty” ก็เพราะเดี๋ยวนี้เราเป็น “Majesty” เราใหญ่โตแล้ว ก็ต้องเขียน

* ลักษณะภาษาแสดงการเปลี่ยนหัวเรื่อง (Topic Shift Marker) หมายถึง การใช้ลักษณะภาษาเพื่อแสดงให้เห็นว่าผู้ส่งสารต้องการเปลี่ยนเรื่องพูดจากเรื่องหนึ่งไปกล่าวถึงใจความสำคัญของอีกเรื่องหนึ่ง

เมื่อปีที่แล้วในชุมนุมนี้ได้พูดว่า โครงการแก้มลิงนั้นเริ่มต้นตั้งแต่อายุ ๕ ขวบ เพราะว่ามีลิงอยู่ ลิงนี้ สมเด็จพระบรมราชชนนีท่านไปซื้อมา แล้วมาไว้ในกรง เพราะท่านอยากที่จะให้ลูกๆ ของท่านเห็นธรรมชาติหลายอย่าง ก็มีไก่ มีลิง มีนก ท่านหามาเพื่อที่จะให้เด็กๆ ได้เห็นสิ่งแปลกๆ ต่างๆ และได้ผลจริง ถ้าไม่ได้เห็นอย่างนั้นโครงการแก้มลิงก็ไม่เกิดขึ้น ลิงนั้นนอกจากมีแก้มลิง ก็มีฟัน ฟันคมด้วย แล้วก็ มันกัด สมเด็จพระบรมราชชนนีท่านก็เลยให้หมอฟันฟันฟันลิง เมื่อกัดแล้วจะไม่เข้า คือจะไม่เป็นแผล เลยจำได้ว่าลิงนี้มีฟันคมและมีเขี้ยว ท่านก็เลยตะไบเขี้ยว ตะไบฟัน ไม่ให้เป็นอันตราย อันนี้ก็ดูท่าทางเหมือนไม่เป็นบทเรียนอะไร น่าจะเป็นบทเรียนของลิงมากกว่าคน แต่ว่าเป็นบทเรียนของคน ให้เห็นว่าใครกัดก็ต้องถูกตะไบฟัน และความจริงก็ควรจะเป็นเช่นนั้น ใครกัดอย่างนั้นเป็นอันธพาลก็ต้องตะไบฟัน นั่นเป็นบทเรียนเมื่ออายุ ๕ ขวบ

(สำเนาพระราชพิธีการ, ๒๕๔๐, น. ๕๘๘)

พระราชดำรัสปี พ.ศ. ๒๕๔๓

...และไม่ได้คัดค้านว่าใช้ไม่ได้ ทำไม่ได้ มีบางคนพูดบอกว่า เศรษฐกิจพอเพียงนี้ไม่ถูก ทำไม่ได้ ไม่ดี นั่นมีคนเขาพูด แต่ว่าส่วนใหญ่บอกว่าดี แต่พวกส่วนใหญ่ที่บอกว่าดีนี้เข้าใจแค่นี้แหละ ก็อย่างไรก็ตามเศรษฐกิจพอเพียงนี้ขออย่าว่าเป็นทั้งการเศรษฐกิจหรือความประพฤติ ที่ทำอะไรเพื่อให้เกิดผล โดยมีเหตุและผลคือ เกิดผล มันมาจากเหตุ ถ้าทำเหตุที่ดี ถ้าคิดให้ดี ใฝ่ผลที่ออกมาคือสิ่งที่ติดตามเหตุ การกระทำก็จะเป็นการกระทำที่ดี และผลของการกระทำนั้นก็จะเป็นการกระทำที่ดี ดีแปลว่า มีประสิทธิผล ดีแต่ว่ามีประโยชน์ ดีแปลว่า ทำให้มีความสุข

คราวนี้ก็ขอกลับมาอีกเรื่องทีพูดตะกี้ว่าใครต่อใครก็บอกว่าพูดถึงทุกวัน ให้เลือกคนดี แล้วไม่อธิบายว่าคนดีเป็นอะไร คนดีไม่รู้ว่าการวิเคราะห์ศัพท์ว่าดีนั้นแปลว่าอะไร ก็ขอให้เป็นคนดี คนดีนี้โดยมากก็นึกถึงว่าคนไหนมีความสุข คนไหนรวย ก็เป็นคนดีเพราะว่าเขาทำเก่ง อันนี้ก็สงสัยได้เหมือนกัน อันนี้ไม่ใช่พูดกระทบกระแทงใคร แต่ว่าอาจจะนึกว่ากระทบกระแทงเขา คนไหนที่นึกว่ากระทบกระแทงก็อาจจะไม่ใช่คนดี นึกถึงการพูด ก่อนลงมานี้ได้คิดว่าเราอยู่ในที่ลำบาก เพราะว่าถ้าพูดอะไรก็ตาม คนโน้นก็ถือเป็นพระราชดำรัส ถือว่าเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่ควรจะทำตาม นี่ที่เดิตร้อนเพราะว่าที่พูดนี้มันได้เตรียมการมาเลย ซักนิดเดียว ไม่ได้จัด ไม่ได้แม้จะคิดก็คิด

เมื่อตะกี้ก่อนลงมาดูโทรทัศน์ต่างประเทศ พูดถึงว่าเด็ก ๒ ขวบ ๓ ขวบ เขาเล่นกัน เด็กที่โตหน่อยคืออายุ ๔ ขวบ เขาจะรีบรีดผ้า เขาจะเอาเตารีดผ้าซึ่ง

เขาทำด้วยพลาสติก แต่ทำไม่แข็งแรง เขามาเจอเด็กอีกคนขึ้นไปนั่งบนโต๊ะรีดผ้า เขาก็ไล่ลงไป เด็กอีกคนก็ไม่ลง ทำหน้าเฉยไม่ลง คือบอกว่านี่เป็นที่ของผมไล่ลงไม่ได้ เขาก็เลยเอาเตารีดผ่านันตีหัว ปีก ปีก แล้วก็ลงท้ายเด็กคนนั้นก็ร้องไห้หนีไปฟ้องครู คนที่เคาะหัวนั้นก็รีดผ้าได้ผลสำเร็จ หมายความว่าเขาปฏิบัติตัวถูกต้อง เขาถูกต้องเพราะว่าที่ตรงนั้นสำหรับรีดผ้า ไม่ใช่สำหรับนั่ง คนที่นั่งบนนั้นผิด ถูกไล่ไปก็ไม่ต้องเอาใจใส่ต่อไป อันนี้เขาไขว้ให้ดู เขาแสดงให้ดู เขาก็ตั้งใจที่จะให้ดูว่า เราควรจะทำอย่างไร...

(ไทยรัฐ, ๒๕๔๓, น. ๑๒)

ลักษณะภาษาที่แสดงการเปลี่ยนหัวเรื่องในนิทานนิทัศน์นี้ ทำให้ผู้ฟังทราบว่ พระองค์กำลังจะเปลี่ยนเรื่องพูด ส่งผลให้ผู้ฟังสามารถติดตามและเข้าใจเรื่องราวนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี

เมื่อเข้าสู่ส่วนที่เป็นนิทานนิทัศน์แล้ว จะปรากฏโครงสร้างของเนื้อหา ๒ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ เป็นเรื่องเล่าขนาดสั้นที่ปรากฏเนื้อหาในลักษณะของเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้น นิทานคติสอนใจ นิทานพื้นบ้าน ฯลฯ

ส่วนที่ ๒ เป็นการสรุปเรื่องเล่าในส่วนที่ ๑ โดยเน้นย้ำประเด็นที่ต้องการชี้แนะให้คติสอนใจ ดังตัวอย่าง

พระราชดำรัสปี พ.ศ. ๒๕๔๓

(๑) เดิมนี่ท่านทั้งหลายก็ทราบที่เราเลี้ยงสุนัข เค้ายากเรียกว่าสุนัข พอเพียง แต่จริงๆ ไม่พอเพียง เป็นสุนัขประหยัด แล้วก็ให้ท่านผู้ว่าพระนครก็รับรองว่าเลี้ยงสุนัขประหยัดจริงๆ ท่านเลี้ยงแมว เราเลี้ยงหมา มีประโยชน์มาก สุนัขมีลูก ๙ ตัว ขุดแรกเมื่อ ๒-๓ ปีก่อน สุนัขประหยัดตัวแรกออกลูกมา ๙ ตัวแล้วก็เมื่อ ๔ เดือน สุนัขอีกตัวออกลูกมาอีก ๙ ตัว เป็น ๑๘ แล้วก็เมื่อ ๒ เดือนสุนัขอีกตัวออกลูกมาอีก ๙ ตัว ...มีตัวหนึ่งเป็นตัวที่ ๔ ชื่อทองอัด... ที่เล่าให้ฟังว่า ที่ชื่อทองอัด อันฮพาลมาก คือ ไปขุดตัวโน้นตัวนี้ แม่เห็นอย่างนั้นก็กั กัดแบบสั่งสอน สั่งสอนทองอัด นั่นก็ร้องเอ็งนิดนึง แล้วก็รู้ตัวว่าตัวผิด ทองแดงก็สอน แหมยิงฟัน เขียวใหญ่เลย ลงท้าย ทองอัดก็เชื่อฟัง แล้วก็โตเป็นเด็กดี เป็นหมาดี ไม่ไปขุดคนอื่นเลย นั่งอยู่อย่างสงบเสงี่ยม (๒) แสดงให้เห็นว่า เด็กจะเป็นคนหรือเป็นหมาก็ต้องสั่งสอน ถ้าสั่งสอน ถ้าฉลาดก็เชื่อฟัง แล้วก็ต้องทำให้ดี ไม่อย่างนั้นจะยุ่งมาก ๙ ตัวอยู่ในที่เดียวกัน กัดกันเรื่อย ก็เลยทำให้ไม่มีความสุขในทีนั้น เช่นเดียวกัน

กับในประเทศชาติ ถ้ากัดกันมากเกินไป เคยบอก เคยพูดว่า คนกัดกัน ... ความจริงมันกัด แต่คนก็กัดเหมือนกัน... คนที่มาฟังบอกว่าพูดหยาบคาย ที่จริงมันไม่ได้หยาบคาย ทะเลาะกันยังหยาบคายกว่ากัดกัน กัดกันมันน้อย ทะเลาะมันหยาบคาย กัดกันมันตรงไปตรงมา ก็กัดกันอย่างไม่รุนแรงเกินไป แต่ว่าในที่สุดก็เข้าใจกัน ก็มีความสุข มีความสงบ...

(ไทยรัฐ, ๒๕๔๓, น. ๑๙)

พระราชดำรัสปี พ.ศ. ๒๕๓๗

(๑) ก็ต้องหยุดเพียงแค่นี้ ถ้าอยากทราบเรื่องอะไรต่างๆ ก็มาป็นหน้า จะอธิบายต่อ ที่จริงที่พูดอย่างนี้ อาจจะมึลสิ่งทีดลใจมา เพราะก่อนลงมาได้เปิดกล่องหนึ่ง ในนั้นมีของ มินก ๒ ตัวที่จู้จึกัน ก็ทำให้มีกำลังใจว่า เขาจู้จึกัน เขาปรองดองกัน (๒) ก็หมายความว่า เป็นอันว่าทุกคน ก็มีจิตใจที่จะรักกัน ทุกคนมีจิตใจที่จะช่วยกันทำอะไรต่างๆ โดยที่เป็นสิ่งที่เป็นมงคล ไม่ทะเลาะกัน แค่นี้ก็พอ ขอแค่นี้ให้เป็นเหมือนนก ๒ ตัวนั้น...

(สำนักพระราชวัง, ๒๕๓๗, น. ๕๗๗)

พระราชดำรัสปี พ.ศ. ๒๕๓๕

(๑) ...ทีดะก็ใช้คำว่า ‘นิทาน’ ก็เพราะว่าคิดอยู่ในใจถึงนิทานเรื่องหนึ่ง ซึ่งจะแสดงให้เห่นวาคนเดีวนี้เปลี่ยนแปลงไป แต่ก่อนนี้ทุกคนรู้จักนิทานนี้ แต่ว่าสมัยนี้เข้าใจว่าไม่ค่อยรู้จัก คือคิดถึงนิทานว่า ‘ยายกะตาปลุกถั่วปลุกงา’ ไม่ทราบว่าใครรู้จักนิทานนี้บ้าง ‘ยายกะตาปลุกถั่วปลุกงาให้หลานเฝ้า แต่หลานไม่เฝ้า ไปเล่นวาว’ อันนี้ดูพาทังก็จะเป็นสิ่งธรรมดาว่าหลานนั้น ไม่อยากที่จะเฝ้า เพราะอยากเล่นวาว แต่สมัยนี้เขาไม่เล่นวาวกันแล้ว สมัยนี้เขาไปเล่นเครื่องคอมพิวเตอร์ ก็หมายความว่า ‘ยายกะตาปลุกถั่วปลุกงาให้หลานเฝ้า หลานไม่เฝ้า ไปเล่นคอมพิวเตอร์’

อันนี้เรื่องก็เปลี่ยนแปลงไป แต่ถ้าเล่าอย่างนี้ เรื่องก็ลึ้มเหลวไปหมด เพราะว่ามันไม่เป็นเรื่องเดิม ถ้าเล่าว่า ‘หลานไม่เฝ้าไปเล่นคอมพิวเตอร์’ คนสมัยนี้ก็คงคิดค่านอยู่แล้ว ‘ทำไมยายกะตาปลุกถั่วปลุกงา สมัยนี้การเกษตรนี้ไม่ถูกต้องแล้ว ไม่ควรจะปลูกควรจะไปสร้างโรงงานให้เป็นนิคม ยายกะตาให้หลานไปรอนเสียเหลือเกิน ไม่ไหว’ แต่ว่าในเรื่อง ‘ยายกะตา’ ท่านปลุกถั่วปลุกงา ความจริงเรื่องนี้มันเกิดขึ้นจริงๆ เมื่อเพียงสิบกว่าปีเท่านั้นเอง เมื่อตา ไม่ใช่อยาย ตาปลุกถั่วปลุกงาให้หลานเฝ้า หลานไม่เฝ้า เพราะหลานยังไม่เกิด เรื่องนี้เป็นเรื่องจริง ตาได้ปลุกงาไว้ แล้วหลานก็ไม่เฝ้า เพราะหลานยังไม่เกิด เดียวนี้หลานอายุสิบขวบกว่าๆ แล้วถ้าเดีวนี้ปลุกงา หลานก็คงเฝ้า แต่อาจจะไม่เฝ้าก็ได้ เพราะหลานอาจจะไปเขียน

รูป สมัยนี้นิทานก็จะเปลี่ยน คือเปลี่ยนเรื่องไป

ต่อจากนั้นที่หลานไม่เฝ้าในเรื่องเดิม กามาเกินถั่ว กิงเงา เจ็ดเม็ดเจ็ดทะนาน ยายมายายตา ตามาตาตี หลานนั้นก็ไปหานายพรานให้นายพรานยิงอีกาให้ร่วงลงมา นายพรานไม่ยอม นายพรานนั้นนะใช้ธนู จะใช้ธนูยิงอีกา มันครีเต็มที เขาใช้ปืนกัน แต่ว่าในเรื่องนิทาน นายพรานใช้ธนู เด็กก็ไปหาหนูลูกให้มากัดสายธนูของนายพราน เจ็บใจจริง หนูไม่เอา หนูไม่กัด เมื่อหนูไม่กัด เด็กก็โกรธหนู ก็ไปหาแมว ให้ไปกัดหนู แมวไม่เอา บอกไม่กัด เด็กก็โกรธ ก็ไปหาหมา ให้มากัดแมว หมาบอกไม่เอา ไม่กัด ก็โกรธ ตอนนี้อย่างไม่ค่อยเข้าใจว่าทำไมไปหาค้อน ไปหาค้อนให้ยอนหนูหมา คือแยงหนู เรื่องคงเป็นไปหาค้อนให้มาตีหัวหมา แต่ว่าค้อนก็ไม่ยอมตีหัวหมา เมื่อค้อนไม่ยอมก็ไปหาไฟ ให้ไฟมาเผาตามของค้อน ไฟไม่ยอมเผาเลยไปหาน้ำให้มาดับไฟ น้ำก็ไม่ยอมดับไฟ ก็ต้องไปหาตลับ ให้ถล่มลงมาทับน้ำ ตลับก็ไม่ยอมถล่ม จะทำอย่างไร ไปหาข้างให้เหยียบตลับ ข้างบอกไม่เอา ไม่ใช่เรื่อง ก็ไปหาแมงหวี่ ไปหาแมงหวี่ให้มาตอมตาข้าง แมงหวี่บอก 'เอา'

นี่ แมงหวี่ที่เขาเอาก็จะมาตอมตาข้าง ข้างก็กลัว ก็จะมาเหยียบตลับ ตลับก็กลัว ก็จะมาทับน้ำ น้ำก็กลัว ก็จะมาดับไฟ ไฟก็กลัว ก็จะไปเผาค้อน ค้อนก็กลัว ก็จะไปตีหัวหมา หมาก็กลัว ก็จะไปกัดแมว แมวก็กลัว ก็จะไปกัดหนู หนูกลัว ก็เลยจะไปกัดสายธนูของนายพราน นายพรานบอก หวงนะ ก็จะต้องไปยิงอีกา ตกลงอีกาก็ก๊วเลยคายถั่วงาเจ็ดเม็ดเจ็ดทะนาน คายออกมาแล้ว ยายกะตาก็พอใจ ตอนแรกยายมายายตา ตามาตาตี ก็เลยไม่ต้องด่าไม่ต้องตีแล้ว กากก็คายแล้ว อันนี้ก็มีของแปลกประหลาด กินไปแล้วคายออกมา แล้วก็จะต้องขึ้นได้อย่างไร อันนี้ก็ไม่ทราบเทคโนโลยีสมัยโน้นไม่เหมือนสมัยนี้ (๒) แต่เรื่องทั้งหมดนี้ เล่าให้ฟัง เพราะว่าบางท่านอาจจะทราบแต่ลืมไปแล้ว ว่าเรื่องเป็นอย่างไร ให้เห็นว่าสมัยก่อนนี้คิดกันอย่างไร ข้อหนึ่ง เล่านิทานให้เด็กฟังอย่างไร ข้อหนึ่ง แล้วอีกข้อหนึ่งให้เห็นได้ชัดว่าในการใดก็ตาม ถ้าทุกคนบอกว่าไม่ใช่เรื่อง ก็จะไม่ได้อะไรเลย และเด็กนั้นแทนที่จะหาวิธีแก้ไขเรื่อง อีกากามาเกินถั่วกิงเงากลับไล่เบี้ยไปเรื่อยๆ จนเรื่องมันไม่เป็นเรื่อง ลงท้ายแมงหวี่ก็ยอมไปตอมตาข้าง

ก็ดูรูปร่างว่าเรื่องนี้มีมันไม่เข้าเรื่อง แต่ในที่สุดก็ได้เรื่อง เพราะว่าอีกากากคายถั่วงาเป็นทีเรียบร้อย ยายมาก็ไม่ต้องด่าแล้ว ตามาก็ไม่ต้องตี สมัยนี้มันก็เป็นอย่างนี้เหมือนกัน เรื่องราวอะไรพูดอะไรอย่าง แล้วอีกคนก็มาแย้ง แย้งไปคนละเรื่อง แบบพูดคนละเรื่องเดียวกัน แล้วการปกครองหรือการทำงาน มันจะดำเนินไปได้อย่างไร มันจะได้ผลอย่างไร ถ้าทำอะไรแล้วนอกเรื่องไปเรื่อย ไม่เอาตรงตามจุด ถ้าเอาตรงตามจุด แก้ไขปัญหาอะไรต่างๆ ก็ไม่ยาก แล้วพูดอะไร ให้พูดง่ายๆ ตามข้อเท็จจริงและแก้ตรงนั้น แก้ตรงข้อเท็จจริง ไม่ใช่ไปหาวิธีที่จะแก้ข้าง แต่

มันก็ได้ผล แก่ล้างข้างแล้วก็มาได้ผลที่ถั่วกะงา อีกกาก็คายออกมา นั่นมันได้ผล เด็กสมัยใหม่จะบอกว่า เด็กสมัยโน้นฟลุคมาก ที่ทำให้ได้ผล แต่สมัยนี้มันไม่ได้ผล ส่วนมากคนสมัยนี้ทำอะไรไม่ค่อยได้ผลอยู่อย่างหนึ่งก็เพราะว่าทุกคนละทางกัน เรื่องราวเป็นอย่างไรไม่พูดตรงจุดนั้น แล้วลงท้ายใครเอาหัวชนฝา ก็ชนะไป แต่ที่จริงมันไม่ดี มันไม่ถูก

(สัมภาษณ์เลขาธิการ, ๒๕๓๖, น. ๔๘๘-๔๘๙)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าโครงสร้างในส่วนที่ ๒ ของนิทานนิทัศน์ที่เป็นการสรุป เน้นย้ำประเด็นจากเรื่องในส่วนที่ ๑ ดังปรากฏในลักษณะของข้อคิด คติเตือนใจ อันเป็นสาระสำคัญที่ผู้ฟังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ นอกจากนี้ยังเป็นที่น่าสนใจว่า ในโครงสร้างส่วนที่ ๒ คือ ลักษณะการใช้ภาษาเพื่อสรุปเน้นย้ำประเด็นข้อคิด ซึ่งปรากฏใน ๒ ลักษณะ คือ การใช้กริยวลี เช่น ชักนียายเรื่องนกมากก็เพื่อให้เห็นว่า... แสดงให้เห็นว่า... หมายความว่า... ก็หมายความว่า... และการใช้ประโยคเช่น อันนี้ก็ดูท่าทางเหมือนไม่เป็นบทเรียนอะไร น่าจะเป็นบทเรียนของลิงมากกว่าคน แต่ว่าเป็นบทเรียนของคน ให้เห็นว่า... อันนี้เขาโชว์ให้ดู เขาแสดงให้ดู เขาก็ตั้งใจที่จะให้ดูว่า... ลักษณะการใช้ภาษาดังกล่าวนี้นี้ช่วยผู้ฟังทราบว่าจะบาทสมเด็จพะเจ้าอยู่หัวทรงกำลังจะสรุปสาระอันเป็นข้อคิดของเรื่องที่ทรงเล่ามาก่อนหน้านี้

โครงสร้างของนิทานนิทัศน์สามารถสรุปได้ดังนี้

๑. ใจความสำคัญต่างกับเนื้อความในนิทานนิทัศน์นำมาก่อน

๒. นิทานนิทัศน์

เป็นเรื่องเล่าขนาดสั้นที่ปรากฏเนื้อหาในลักษณะของเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้น นิทานคติสอนใจ นิทานพื้นบ้าน ฯลฯ

มีลักษณะภาษาที่แสดงการเปลี่ยนหัวเรื่อง ซึ่งส่วนใหญ่จะปรากฏในรูปของคำบอกเวลา

๓. การสรุปเรื่องเล่าในส่วนที่ ๑ โดยเน้นย้ำประเด็นที่ต้องการชี้แนะ ให้คติสอนใจ

๒. เนื้อหาของนิทานนิทัศน์

ในส่วนเนื้อหาของนิทานนิทัศน์มีประเด็นที่น่าสนใจ ๒ ประเด็น คือ ที่มาของเนื้อหา และแก่นเรื่อง

๒.๑ ที่มาของเนื้อหา

เนื้อหาของนิทานนิทัศน์ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำมาเล่าในพระราชดำรัสมีที่มาจากเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเรื่องราวในลักษณะของนิทานที่คนไทยรู้จัก รายละเอียดดังนี้

๒.๑.๑ เนื้อหาที่มาจากเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับประสบการณ์ส่วนพระองค์สมัยยังทรงพระเยาว์ สัตว์ทรงเลี้ยง สภาพแวดล้อมในพระราชวังที่ประทับ และกิจกรรมส่วนพระองค์ ดังนี้

๒.๑.๑.๑ เรื่องราวเกี่ยวกับประสบการณ์ส่วนพระองค์สมัยยังทรงพระเยาว์ คือ การที่ทรงเคยเล่นโดยนำพระหัตถ์ของพระองค์ไปรวมกับนิ้วของคนอื่นๆ เพื่อแตะคนหรือสิ่งของ แล้วยกคนหรือสิ่งของนั้นขึ้น ดังตัวอย่าง

พระราชดำรัสปี พ.ศ. ๒๕๒๕

ก็เชื่อว่าพวกเราทั้งหลายเข้าใจดีในคำพูดอย่างนี้ เพราะว่าถ้าเราอยู่แล้ว ไม่มีความปรารถนาติดต่อกัน ก็อยู่ทำไม มันแห้งแล้ง ทั้งเป็นสิ่งที่ทำให้ตกต่ำ แต่ละคนถ้าทำดีก็ไม่ตกต่ำ หมูคณะที่ทำดีก็ไม่ตกต่ำ ถ้ามีบุคคลในหมูคณะ คำว่าหมูคณะนี้ก็จะพูดถึงหมูคณะใหญ่ที่สุดก็คือประเทศชาติ มีคนที่ทำไม่ดีหรือคิดไม่ดี อันนี้ก็ต้องทำให้ส่วนใหญ่เขาลงไปเหมือนกัน แต่ว่าถ้ามีคนที่มีงูดีทำดี ตั้งใจคิดดีคิดสุจริต ทำสุจริต นั้นก็จะดีขึ้น ปัญหาอยู่ที่ว่าจำนวนเท่าไรคนที่ดีขึ้น และจำนวนเท่าไรคนที่ตกลง และการตกลงหรือดีขึ้นนี้ใครแรงกว่ากัน บางทีคนก็คิดว่าการดีขึ้นนี้มันเหนื่อย ให้คนอื่นดีขึ้นเถอะ แต่ว่าคิดอย่างนั้นก็เท่ากับตกลง ถ้าแต่ละคนคิดว่าเราดีขึ้นของเรา นึกดูว่าเราคนเดียวดีขึ้นไม่มีประโยชน์ คนอื่นทำไม่ดีตั้งเยอะแยะ อย่างนี้คิดไม่ถูก เพราะว่าถ้าแต่ละคนคิดอย่างนั้น ไม่ช่วยกันพยุง ไม่ช่วยกันดีขึ้น มันก็หย่อนลง ฉะนั้นบทเรียนที่ได้จากการป่วยครั้งนี้ก็คือ ถ้าหากคิดว่าดีขึ้นไม่มีประโยชน์ มันลงแน่ จึงต้องถือว่าแต่ละคน คนที่แม้จะตัวเล็กตัวน้อยก็ดีขึ้น หมายถึงว่าประกอบกิจการที่ดีที่สุดจริงที่ถูกต้องตามอรรถภาพหรือตามความสามารถของตน ก็ช่วยได้ เช่นเดียวกับที่บอกว่าเราเป็นคนจนเราจะทำบุญ เรามีเงินน้อยให้ไปบาทสองบาทก็ไม่มีประโยชน์จะสร้างอะไรที่เป็นบุญเป็นกุศล จะสร้างวัดหรือสร้างโรงพยาบาลหรือสร้างอะไรที่เป็นกุศลบาทสองบาทไม่มีประโยชน์ ไม่ให้ อย่างนี้คิดผิด แต่คนที่ให้แม้จะเพียงไม่กี่สตางค์ก็เป็นคน

ที่เสียสละมาก สำหรับเขาเองก็ได้ช่วยตนเอง ทำให้ตัวมีความรู้สึกว่ารู้จักหรือฝึกจิตใจให้เสียสละ มันสบายมันเบา นอกจากนั้นถ้าหากไปนึกว่าบาทเดียวสองบาทจะทำอะไรใหญ่โตไม่ได้ มันก็ไม่จริง คนหนึ่งๆ ช่วยกันเล็กน้อย ถ้ามีจำนวนมากทำก็สร้างได้มาก คือว่าแต่ละคนเดิมเข้าไปนิดหน่อย ก็สามารถที่จะสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างใหญ่หลวง อย่างเมื่อเด็กๆ เคยเล่นกัน มีคนๆ หนึ่งยืนอยู่แล้วก็มีการอื่นๆ สัก ๕-๖ คน หรือ ๑๐ คน เอาจีนัวแต่ละคนๆ นั้น ยกขึ้นคนละนิ้ว หรือ ๒ นิ้ว ยกขึ้นลอย เราจะได้คิดหรือว่าคนคนหนึ่งเอานิ้วเพียงนิ้วเดียวจะยกขึ้นได้ แต่ถ้าช่วยกัน ๑๐ คน ต่างคนต่างยกพร้อมกันก็ลอยขึ้นไป เคยพิสูจน์ ก็เป็นของที่แปลกหรือจะยกของหนักช่วยกันหลายๆ คนก็ยกขึ้นได้ ถ้าทำภารกิจอะไรที่หนัก ช่วยกันหลายๆ คนทั้งกำลังกายทั้งกำลังใจก็ทำได้ดีลงได้ นี่ในทางที่จะทำที่จะสร้างสรรค์ในทางที่จะทำให้เจริญ

(สำเนาพระราชพิธีการ, ๒๕๒๖, น. ๒๓๙-๒๔๐)

๒.๑.๑.๒ เรื่องราวเกี่ยวกับสัตว์ทรงเลี้ยง ได้แก่ สิ่งที่มีสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงซื้อมาเลี้ยงไว้ เพื่อให้พระโอรสและพระธิดาทั้ง ๓ พระองค์ได้ทรงศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติของสัตว์ จึงทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้เรียนรู้ธรรมชาติของสิ่ง ที่สำคัญคือทรงเห็นถึงลักษณะพิเศษของสิ่งซึ่งเก็บอาหารที่กินเข้าไปไว้ในแก้ม อันเป็นที่มาของโครงการแก้มลิง ดังตัวอย่าง

พระราชดำรัสปี พ.ศ. ๒๕๓๙

เมื่อปีที่แล้วในชุมนุมนี้ได้พูดว่า โครงการแก้มลิงนั้นเริ่มต้นตั้งแต่อายุ ๕ ขวบ เพราะว่ายังมีลิงอยู่ สิ่งนี้ สมเด็จพระบรมราชชนนีท่านไปซื้อมาแล้วมาไว้ในกรง เพราะท่านอยากที่จะให้ลูกๆ ของท่านเห็นธรรมชาติหลายอย่าง ก็มีไก่ มีลิง มีนก ท่านหามาเพื่อที่จะให้เด็กๆ ได้เห็นสิ่งแปลกๆ ต่างๆ และก็ได้ผลจริง ถ้าไม่ได้เห็นอย่างนั้นโครงการแก้มลิงก็ไม่เกิดขึ้น ลิงนั้นนอกจากมีแก้มลิง ก็มีฟัน ฟันคมด้วย แล้วก็ดู มันกัด สมเด็จพระบรมราชชนนีท่านก็เลยให้หมอฟันฟันฟันลิง เมื่อกัดแล้วจะไม่เข้า คือจะไม่เป็นแผล เลยจำได้ว่าลิงนี้มีฟันคมและมีเขี้ยว ท่านก็เลยตะไบเขี้ยว ตะไบฟัน ไม่ให้เป็นอันตราย อันนี้ก็ดูท่าทางเหมือนไม่เป็นบทเรียนอะไร น่าจะเป็นบทเรียนของลิงมากกว่าคน แต่ว่าเป็นบทเรียนของคน ให้เห็นว่าใครกัดก็ต้องถูกตะไบฟัน และความจริงก็ควรจะเป็นเช่นนั้น ใครกัดอย่างนั้นเป็นอันพาลก็ต้องตะไบฟัน นั่นเป็นบทเรียนเมื่ออายุ ๕ ขวบ

(สำเนาพระราชพิธีการ, ๒๕๔๐, น. ๕๘๗)

นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาที่มีที่มาจากสุนัขทรงเลี้ยงคือ “ทองแดง” สุนัขพันธุ์ไทย ฉลาดแสนรู้ ซื่อสัตย์ จงรักภักดี กตัญญู และไม่หลงลืมตัว รวมทั้ง “ทองอืด” ลูกตัวหนึ่งในบรรดาทั้งหมด ๙ ตัวของทองแดง ตัวอย่างเช่น

พระราชดำรัสปี พ.ศ. ๒๕๕๕

หนังสือทองแดงนี้ ๒๙๙ บาท ที่จริงคุ้มแสนคุ้ม เพราะว่าได้เป็นตำรา นอกจากได้รู้จักสุนัขชื่อทองแดง ซึ่งสุนัขชื่อทองแดงไม่มีพ่อ ทองแดงก็ไม่ทราบว่าเป็นใครเป็นพ่อ ... ทองแดงเขาไม่มีพ่อ เพราะว่าแม่เขาถูก กทม. เก็บตัวไป ... สมัยโน้นเขาเก็บไปแล้วก็ไปเก็บไว้ในที่มีสุนัขเยอะเลยมากมาย แล้วอาหารก็ไม่มีพอ ที่รู้ว่าคุณนายแดง ชื่อคุณนายแดง เพราะว่าลูกเขามีความดี ลูกเป็นคุณทองแดง คนในนี้เขาเรียกคุณทองแดง แม่ก็เลยชื่อคุณนายแดง

แล้วก็ตอนที่มา ก่อนคลอดเขามอมกรีกเลย หน้าตาคุณนายแดงนี้ ถ้าดูในหนังสือเหมือนทองแดง ถ้าได้ดูคุณนายแดงกับทองแดง หน้าตาเหมือนกัน ... หน้าตาสวย สวยกว่าทองแดงอีก แต่ตอนที่เขายังไม่คลอดมอมกรีกเลย เพราะว่าไปอยู่ทุ่งสีกัน ไม่มีอาหารกิน แต่ทีหลังชาวบ้านก็เอาข้าวให้ ทองแดงกินนมก็ไม่มี เป็นสุนัขกลางถนน mid-road แท้ คือพันธุ์ mid-road แท้ ... เพราะชาวบ้านเขาใจดี ก็เอาข้าวให้กิน ก็อ้วนท้วนขึ้น จนกระทั่งอ้วนท้วนนึกว่า อะไรทำไมไม่กินอ้วน อ้วนมาก แท้จริงมันท้อง มันโตขึ้น โตขึ้น แล้วมันก็ออกลูกที่วัดกลางถนน ข้างถนน ชาวบ้านก็ใจดี เอาผ้า เอาอาหารไปให้ ให้กินนม คุณนายแดงเองก็ไม่ม่ินมกิน แต่ว่าให้เด็กๆ ได้กินนม หมายความว่า ลูกเป็นอภิชาติบุตร ได้กินนม แม่ไม่ได้กินนม แต่ในที่สุดก็เลยได้โตขึ้นได้แล้วก็เข้าบ้าน มีพี่น้องด้วยกัน ๙ ตัว ...

ก็เลยให้เข้าบ้าน คนโน้น คนนี้ก็เอา เราก็เอาทองแดง เพราะจุมูกมันเด่น หางดอก พอดีลูกของคุณสุดหล่อ ลูกสุดหล่อและมะลิ มีสีดำ มีตัวหนึ่งสีดำ จุมูกเด่น หางดอก ก็เลยนึกว่าจะให้เป็นแฟนกัน ก็เห็นในหนังสือ ก็จะได้เห็นว่ายู่ในกระบะ แล้วก็ทองดำ เขาก็จิตใจทองแดง ตัดใจ แต่ทองแดงเขาไม่ตัดใจ เขาไม่ชอบ ต่อไปเมื่อวันนั้นมา เขาก็ไม่ชอบแล้ว แต่ว่าโดยที่เขาทองดำมาจับก็ได้เอาไปให้แม่มะลิ แม่มะลิก็ค้มๆ เอ๊ะนี่ไม่ใช่ลูกเรา ไม่ใช่ลูกของเรา แต่มีกลิ่นลูก เขาก็เลยรับ วันรุ่งขึ้นก็กินนมแม่มะลิ ก็กินนมตลอด ก็มีในรูปเห็นติดแม่มะลิ เมื่อเป็นเช่นนั้น แม่มะลิก็มีลูก ๑๐ เดิมมี ๙ กลายเป็นลูกที่ ๑๐ ของแม่มะลิ เขาก็รู้สึก ว่า ตัดใจ กตัญญูต่อมะลิ

เรื่องที่เขียนความกตัญญู ความดีอะไรนั้น ก็มาจากทองแดงมีความดีกับแม่มะลิ แม่มะลิมีความดีกับลูกเลี้ยง เพราะว่ามันเป็นอย่างนี้ ถึงเป็นเรื่องที่ไป

เขียน นำเล่าให้ฟัง ไม่ใช่จะมาแต่งเรื่อง มาใส่ทองแดง แต่ทองแดงกับแม่มะลิ
ทำตัวมาใส่รา คือหมายความว่า เรื่องมันเป็นการปฏิบัติของสุนัข สุนัขเด็กกับ
ผู้ใหญ่ที่เขาทำตัวให้น่าชื่นชม ...

(“รายงานพิเศษ พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว,” ออนไลน์, ๒๕๔๕)

๒.๑.๑๓ เรื่องราวเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในพระราชวังที่ประทับ
ได้แก่ เรื่องพฤติกรรมของนกชนิดต่างๆ คือ กา นกพิราบ หงส์ขาว หงส์ดำ นกกาบบัว
นกยูง นกเอี้ยง และนกกระจอก ที่อาศัยอยู่ร่วมกันภายในพระราชวังจิตรลดาโรฐาน
ดังที่ว่า

พระราชดำรัสปี พ.ศ. ๒๕๓๕

ปีนี้มีความเปลี่ยนแปลงจากปีที่แล้วหลายอย่าง ด้วยประชากรชาว
สวนจิตรลดาที่มีเพิ่มเติมขึ้น แต่ก่อนนี้มีอีกา มีนกพิราบ แต่เดี๋ยวนี้ถ้าจะดูไป ก็
เห็นว่ามียัง หงส์ ทั้งขาวทั้งดำเพิ่มขึ้นมา และมีนกกาบบัว มีนกยูงเพิ่มเติมขึ้นมา
ที่พูดถึงประชาชนนั้นก็เพราะว่า เมื่อดุลย์ของธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป ก็จะต้องมี
การทะเลาะเบาะแว้งกันอยู่บ้าง อย่างเช่นเมื่อแต่ก่อนนี้ อีกาเป็นใหญ่ อีกาจะตี
นกพิราบ แล้วนกพิราบจะตีนกเอี้ยง ที่มีจำนวนมากเหมือนกัน นกเอี้ยงก็จะตี
นกกระจอก ส่วนนกกระจอกก็ไม่ทราบว่าเขาไปตีใคร เห็นได้ว่า เขาตีกัน เป็นลำดับ
ขึ้นไป จนกระทั่งเดี๋ยวนี้ รู้สึกว่านกกระจอกจะสูญพันธุ์

แต่ว่าอีกาก็กียังมีอยู่ อีกาก็ได้ไปเหยียบบ้านใกล้เคียงมาหลายครั้งทำให้เกิด
ความตื่นเต้นในหมู่ผู้ที่อยู่ ที่ทำงานในบ้านเหล่านั้น แต่ว่าอีกานั้นที่อยู่ได้ก็เพราะว่า
เกรงใจนกกาบบัว ถ้าไม่เกรงใจนกกาบบัว อีกาก็จะสูญพันธุ์ เพราะว่านกกาบบัว
ซึ่งเป็นคล้ายๆ นกกระสาแม่อยู่เพียงสิบกว่าตัว แต่เป็นนกที่ใหญ่ และเมื่อมา
ใหม่ๆ ยังเป็นเด็กๆ ก็ยังไม่สามารถที่จะประพุดดินให้ดี เมื่อถูกอีกาเข้าโจมตี
แต่ด้วยความเป็นนกใหญ่ นกกาบบัวจึงเตะอีกา เป็นอันว่าอีกาก็เข็ดหลาบ ไม่
สามารถที่จะโจมตีนกกาบบัวได้ จึงอยู่ร่วมกันโดยสันติไม่ทะเลาะกันต่อไป และ
นกกาบบัวนั้นก็ได้รับอาหารประจำวัน อีกาก็มาปันส่วนด้วย ทุกวันนี้ก็จะเห็นได้ว่า
อยู่ร่วมกันโดยสันติ ดุลย์ของธรรมชาติก็เกิดขึ้นได้

เรื่องหงส์ก็เช่นเดียวกัน มีหงส์ดำ และหงส์ขาว ตอนแรกหงส์ดำหงส์ขาวนี้
เขาแยกกันเพราะไม่ถูกกัน ใครเป็นสีดำใครเป็นสีขาวก็ย่อมจะเป็นตรงข้ามกัน
ชอบที่จะทะเลาะกัน เวลามาร่วมน้ำในสระ ก็ต่างคนต่างมา หงส์ขาวก็เดิน
ขบวนมา และหงส์ดำก็เดินอีกขบวน มาบัดนี้ก็เห็นได้ว่าตกลงกันได้ เวลาเดิน
มา เดินกลับบ้าน เขาก็คละกัน ไม่มีปัญหา ส่วนนกยูงซึ่งมีจำนวนมาก มีทั้งเขียว

ทั้งขาก็คละกัน แต่มีนกยูงตัวหนึ่งแทนที่จะไปคละกับนกยูงกลับไปคละกับหงส์ เวลาหงส์มาที่บ่อน้ำ นกยูงตัวนั้นก็มาด้วย แต่โดยที่เป็นนกยูง นกยูงตัวนั้นก็เผลอลงน้ำ เพราะรู้ว่าถ้าลงน้ำ ก็จะมีน้ำแล้วจะเป็นอันตราย ฉะนั้นนกยูงตัวนั้นก็มาอยู่ขอบบ่อ

ชักนิยายเรื่องนกมา ก็เพื่อให้เห็นว่า ตอนแรกทุกอย่างจะต้องมีการทะเลาะกัน แต่เมื่อเชิดหลายอย่างหนึ่ง หรือมีความคิดที่ถูกต้อง ที่จะช่วยกันดำเนินชีวิตร่วมกัน ก็อยู่ได้โดยสันติ ไม่ทะเลาะกันไม่ทำอันตรายกัน คุณยของธรรมชาติจึงเกิดขึ้น ...

(สำนักราชเลขาธิการ, ๒๕๓๖, น. ๔๘๑-๔๘๒)

๒.๑.๑.๔ เรื่องราวเกี่ยวกับกิจกรรมสวนพระองค์ ได้แก่ ทอดพระเนตรรายการโทรทัศน์ และสิ่งของสวนพระองค์ ดังตัวอย่าง

พระราชดำรัสปี พ.ศ. ๒๕๔๓

เมื่อต่อก่อนลงมาดูโทรทัศน์ต่างประเทศ พูดถึงว่าเด็ก ๒ ขวบ ๓ ขวบ เขาเล่นกัน เด็กโตหน่อยคืออายุ ๔ ขวบ เขาจะรีบรีดผ้า เขาจะเอาเตารีดผ้าซึ่งเขาทำด้วยพลาสติก แต่ทำไม่แข็งนะ เขามาเจอเด็กอีกคนขึ้นไปนั่งบนโต๊ะรีดผ้า เขาก็ไล่ลงไป เด็กอีกคนก็ไม่ลง ทำหน้าเฉยไม่ลง ตีบอกว่าเป็นที่ของผมไล่ลงไม่ได้ เขาก็เลยเอาเตารีดผ้านั้นตีหัว ปีก ปีก แล้วก็ลงท้ายเด็กคนนั้นก็ร้องไห้หนีไปฟ้องครู คนที่เคาะหัวนั้นก็รีดผ้าได้ผลสำเร็จ หมายความว่าเขาปฏิบัติตัวถูกต้อง เขาถูกต้องเพราะว่าที่ตรงนั้นสำหรับรีดผ้า ไม่ใช่สำหรับนั่ง คนที่นั่งบนนั้นผิด ถูกไล่ไปก็ไม่ต้องเอาใจใส่ต่อไป อันนี้เขาไขว่ไขว่ เขาแสดงให้ดู เขาก็ตั้งใจที่จะให้ดูว่า เราควรจะทำอะไร

ของเราก็มีไม้ไขเด็ก ๔ ขวบ เด็ก ๔๐ ขวบ ไปไล่คนโน้น ไล่คนนี้ มาฟ้องมาร้อง แล้วอีกคนก็นั่งอยู่ กับบอกว่าไม่ไป ทำไมเป็นอย่างนั้น ก็เพราะว่าไม่ได้สั่ง ไม่ได้สอนว่าอะไรเป็นผล เป็นประโยชน์ของประเทศชาติ คนที่มานั่งบนโต๊ะรีดผ้านั้น เขาก็มีสิทธิ เขาอยู่ในห้องนั้น เขามีสิทธิที่จะนั่งบนโต๊ะรีดผ้า คนที่จะมารีดผ้าก็มีสิทธิที่จะรีดผ้า อันนี้เป็นปัญหาโลกแตก แต่ทำยังไงสำหรับให้ทั้ง ๒ คนปรองดองกันได้ ไม่ทะเลาะกัน และปฏิบัติอะไรที่จะทำให้ทั้งสองฝ่ายได้มีความสุข ได้มีที่นั่ง ได้มีที่รีดผ้า ที่เล่าให้ฟังนี้เพราะว่าทั้งมาก รู้สึกดูวิธีเขาสอนหรือวิธีเขาแสดงให้เห็นว่าเด็กมีปัญหา ที่นี้ไม่มีเด็ก ๔ ขวบ แต่ว่าก็เคยมีอายุ ๔ ขวบมาแล้ว ...

แล้วก็กลับมาถึงรายการโทรทัศน์ว่า เด็กๆ เขาปล่อยให้ทะเลาะกันแต่ในที่สุด เขาก็ช่วยกัน มีเด็กไม่ได้บอก ครูไม่ได้สอน แต่ว่าเด็กๆ ๔-๕ คน เขาช่วยกันสร้าง

บ้าน ... เขายกบ้านขึ้นมาเข้าไป แล้วก็ย้ายบ้านไป ก็เขาทำเองหมายความว่า เรื่องของมนุษย์ตั้งแต่เด็กเล็กๆ เรามีสัญชาตญาณที่จะต้องช่วยกัน มีสัญชาตญาณที่จะตีหัวกันอย่งที่เล่าให้ฟัง แต่ว่าเมื่อตีหัวแล้วรู้ว่าไม่ได้ผลหรือได้ผล ทำให้เขาร้องไห้ก็กลับมาร่วมมือกันสร้างใหม่ เขาคบกันเองสร้างบ้าน ...

(ไทยรัฐ, ๒๕๕๓, น. ๑๒)

พระราชดำรัสปี พ.ศ. ๒๕๓๗

...ก็ต้องหยุดเพียงแค่นี้ ถ้าอยากทราบเรื่องอะไรต่างๆ ก็มาปีหน้า จะอธิบายต่อ ที่จริงที่พูดอย่างนี้ อาจจะมีสิ่งที่ดีลใจมา เพราะก่อนลงมาได้เปิดกล่องหนึ่ง ในนั้นมีของ มินก ๒ ตัวที่จู้จี้กัน ก็ทำให้มีกำลังใจว่า เขาจู้จี้กัน เขาปรองดองกัน ก็หมายความว่า เป็นอันว่าทุกคน ก็มีจิตใจที่จะรักกัน ทุกคนมีจิตใจที่จะช่วยกันทำอะไรต่างๆ โดยที่เป็นสิ่งที่เป็นมงคล ไม่ทะเลาะกัน แค่นี้ก็พอ ขอแค่นี้ ให้เป็นเหมือนนก ๒ ตัวนั้น

(สำนักพระราชวัง, ๒๕๓๘, น. ๖๒๕)

เนื้อหาของนิทานนิทานที่มีที่มาจากเรื่องที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวดังกล่าวข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นผู้ที่มีลักษณะช่างสังเกต สิ่งที่อยู่รอบข้างพระองค์ แม้ว่าบางเรื่องจะผ่านมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ตั้งแต่สมัยยังทรงพระเยาว์ แต่ก็ทรงสามารถจดจำมาได้ ลักษณะของเรื่องที่มีที่มาจากนี้ หากวิเคราะห์ในแง่ของการสื่อสาร จะพบว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้พูดที่ดี เนื่องจากทรงเลือกเรื่องที่เป็นประสบการณ์ของพระองค์เอง จึงทำให้มีความรู้ในเรื่องที่ทรงนำมาเล่าเป็นอย่างดี และข้อมูลต่างๆ ของเรื่องมีความถูกต้องชัดเจน

๒.๑.๒ เนื้อหาที่มีที่มาจากเรื่องราวในลักษณะของนิทานที่คนไทยรู้จักปรากฏนิทานเรื่องอวัยวะเกี่ยวกับการทำหน้าที่กัน และนิทานพื้นบ้านเรื่องยายกะตาปลูกถั่วปลูกงาไว้ให้หลานเฝ้า ตัวอย่างเช่น

พระราชดำรัสปี พ.ศ. ๒๕๒๑

... เคยเล่นนิทานแล้ว คนที่เคยมาเป็นขาประจำ ก็ได้ฟังนิทานมาหลายครั้งหลายครา บางทีก็ซ้ำ นึกถึงนิทานเรื่องอวัยวะต่างๆ ของร่างกายต่อว่าอวัยวะหนึ่งคือท้อง บอกว่าท้องมีแต่กิน มีแต่รับอาหาร ส่วนอวัยวะอื่นๆ ต้องทำงานเก็บแยความจิงถ้าอวัยวะต่างๆ ของร่างกายไม่ได้อยู่ด้วยกัน ไม่ได้ทำหน้าที่ของตน ทั้งกายนี้ ซึ่งอวัยวะต่างๆ เป็นส่วนของกาย ก็ไม่สามารถที่จะอยู่ได้ บางส่วนอาจจะอยู่ได้ เช่น ถ้าคนไหนประสบอุบัติเหตุ แล้วแขนขาดก็ยังมีชีวิตต่อไปได้ แต่ว่าชีวิต

นั้นไม่สมบูรณ์ ร่างกายนั้นไม่ครบถ้วน ทำหน้าที่ไม่ครบถ้วน...

(สำนักราชเลขาธิการ, ๒๕๒๒, น. ๙๗)

นิทานทั้ง ๒ เรื่องนี้เป็นนิทานที่คนไทยค่อนข้างคุ้นเคยได้ยินได้ฟังกันมา โดยเฉพาะเรื่อง “ยายกะตาดปลุกถั่วปลุกงาให้หลานเฝ้า” ซึ่งเป็นนิทานพื้นบ้านของไทย ประเภทนิทานลูกโซ่ที่เนื้อเรื่องดำเนินไปได้ยืดยาว เพราะมีตัวละครเป็นจำนวนมาก และมีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกันเป็นทอดๆ ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟัง โดยเฉพาะเด็กซึ่งจะได้รับการฝึกให้จดจำข้อความ

ด้วยเหตุที่คนไทยคุ้นเคยกับนิทานทั้ง ๒ เรื่องนี้ ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำนิทานดังกล่าวมาใช้เป็นเนื้อหาของนิทานนิทัศน์ในพระราชดำรัส จึงส่งผลให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อหาของนิทานนิทัศน์ได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังนับว่าเป็นการสั่งสอน อบรมระเบียบสังคัมอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้ผู้ฟังไม่รู้สึกก้าวกำลังถูกสั่งสอนโดยตรง แต่ผู้ฟังจะรับรู้เนื้อหาในลักษณะของการสั่งสอน โดยการเปรียบเทียบและเชื่อมโยงพฤติกรรมของตัวละครในนิทานได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์จะสั่งสอนเรื่องใด และทรงสั่งสอนบุคคลกลุ่มใด

การนำนิทานมาเป็นเนื้อหาของนิทานนิทัศน์ในพระราชดำรัสยังทำให้ผู้ฟังรู้สึกผ่อนคลายที่ได้เปลี่ยนจากการฟังเรื่องราวเหตุการณ์บ้านเมืองทั่วไปมาเป็นเรื่องเล่าที่สร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินได้

ที่มาของเนื้อหาในนิทานนิทัศน์ทั้งจากเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเรื่องราวในลักษณะของนิทานที่คนไทยรู้จักนี้ ล้วนเป็นเนื้อหาที่คนไทยคุ้นเคยและรู้จักกันดี ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำมาใช้เป็นเนื้อหาของนิทานนิทัศน์ในพระราชดำรัส จึงทำให้ผู้ฟังสามารถรับรู้และเข้าใจเรื่องราวต่างๆ ในนิทานนิทัศน์ ซึ่งเป็นพื้นฐานความเข้าใจของการตีความหมายที่อาจปรากฏในรูปของการเปรียบเทียบหรือสัญลักษณ์ได้ อันนำไปสู่การเชื่อมโยงเปรียบเทียบเรื่องราวในนิทานนิทัศน์กับประสบการณ์ส่วนตัวของผู้ฟัง เช่น เนื้อหานิทานนิทัศน์ที่กล่าวถึงนกชนิดต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในพระราชวังจิตรลดารโหฐานทะเลาะวิวาทกัน และเนื้อหาในนิทานนิทัศน์ที่กล่าวถึงนิทานเรื่องอวัยวะต่างๆ เกยหน้าทึกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าเนื้อหาของทั้งสองเรื่องนี้แตกต่างกัน แต่ถ้าผู้ฟังรับรู้และเข้าใจเรื่องราวต่างๆ อย่างชัดเจนแล้ว ก็จะสามารถตีความได้ว่าเนื้อหาและตัวละครในเรื่องนั้นเป็นการเปรียบเทียบกับเรื่องความสามัคคี จากนั้นผู้ฟังก็จะคิดต่อไปว่า ความสามัคคีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ทรงกล่าวถึงนี้มีผลต่อความเจริญโดยส่วนรวมของชาติบ้านเมืองเช่นไร แล้วย้อนกลับมาพิจารณาตัวเองว่าได้ปฏิบัติตามคุณธรรมข้อนี้แล้วหรือไม่ และถ้าปฏิบัติแล้ว ได้ปฏิบัติตามมากน้อยเพียงใด

๒.๒ แก่นเรื่อง

ด้วยเหตุที่นิทานนิทัศน์มีต้นกำเนิดมาจากนักเทศน์ในสมัยกลางที่นำเรื่องเล่าต่างๆ มาสอดแทรก เพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับคุณธรรมที่ต้องการสั่งสอนผู้ฟัง ดังนั้นลักษณะสำคัญของนิทานนิทัศน์จึงอยู่ที่การมุ่งเน้นนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมในการดำเนินชีวิต และจากการศึกษานิทานนิทัศน์ในพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พบว่าแก่นเรื่องของนิทานนิทัศน์ทุกเรื่องล้วนกล่าวถึงคุณธรรมในการดำเนินชีวิตทั้งสิ้น ได้แก่ ความสามัคคี และความกตัญญู

๒.๒.๑ ความสามัคคี

แก่นเรื่องความสามัคคีปรากฏในนิทานนิทัศน์ในพระราชดำรัสปี

พ.ศ. ๒๕๒๑ ๒๕๒๕ ๒๕๓๕ ๒๕๓๗ ๒๕๓๙ และ ๒๕๔๓ ดังนี้

ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ว่าด้วยนิทานเรื่องอวัยวะต่างๆ เกยงหน้าทีกัน

ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ว่าด้วยเรื่องเด็กหลายๆ คนนำนิ้ว ๑ นิ้วของแต่ละคนมาร่วมกันแตะคนคนหนึ่ง หรือแตะสิ่งของ เพื่อยกคนหรือสิ่งของนั้น

ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ว่าด้วยเรื่องนกชนิดต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในพระราชวังจิตรลดารโหฐานทะเลาะกัน

ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ว่าด้วยเรื่องนก ๒ ตัวที่อยู่ในกลองเดียวกัน รักใคร่ ประองคองกัน

ปี พ.ศ. ๒๕๓๙ ว่าด้วยเรื่องลิงที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงซื้อมาเลี้ยงไว้ นั้น มีพื้นแหลมคม และดุร้าย ขอบกัดคน

ปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ว่าด้วยเรื่องของสุนัขทรงเลี้ยง ชื่อ “ทองอัด” ซึ่งเป็นลูกตัวหนึ่งในทั้งหมด ๙ ตัวของ “ทองแดง” ทองอัดมีนิสัยอันธพาล เกเร ขอบกัดลูกสุนัขตัวอื่นๆ ในครอกเดียวกัน และเรื่องของการไต่ถามที่ทอดพระเนตร คือ มีเด็ก ๒ คนทะเลาะกัน เพราะคนหนึ่งจะรีดผ้า แต่เด็กอีกคนหนึ่งกลับมานั่งบนโต๊ะรีดผ้า ทำให้เด็กที่จะรีดผ้าไม่สามารถรีดได้ จึงนำเตารีดตีหัวเด็กคนที่มานั่ง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำเสนอแก่นเรื่องความสามัคคีใน ๒ ลักษณะ คือ การนำเสนอผลดีของความสามัคคี และการนำเสนอผลเสียของการแตกความสามัคคี ดังนี้

ความสามัคคี	ผลดี
ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ เด็กหลายๆ คนนำนิ้ว ๑ นิ้วของแต่ละคนมารวมกันแต่ละคนคนหนึ่ง หรือแต่ละสิ่งของ	คนหรือสิ่งของที่ถูกนิ้วของเด็กหลายๆ คนแต่นั้นสามารถยกขึ้นได้
ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ นก ๒ ตัวที่อยู่ในกล่องเดียวกัน รักใคร่ ประองตองกัน	นก ๒ ตัวนั้นสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

การแตกความสามัคคี	ผลเสีย
ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ อวัยวะต่างๆ เกียดหน้าทีกัน	ร่างกายอยู่ไม่ได้
ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ นกชนิดต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในพระราชวัง จิตรลดาโรฐานทะเลาะกัน	นกเหล่านั้นไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้
ปี พ.ศ. ๒๕๓๙ ลิงที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงซื้อมาเลี้ยงไว้ มีพันแหลมคม และดุร้าย ชอบกัดคน	ลิงถูกตะไบฟัน
ปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ทองอัฒมีนัยอันธพาล เกเร ชอบกัดลูกสุนัขตัวอื่นๆ ในครอบเดียวกัน รายการโทรทัศน์ที่มีเด็ก ๒ คนทะเลาะกัน เพราะคนหนึ่งจะรีดผ้า แต่เด็กอีกคนหนึ่งกลับมานั่งบนโต๊ะรีดผ้า ทำให้เด็กที่จะรีดผ้านำเตารีดตีหัวเด็กคนที่มานั่ง	ทองอัฒถูกทองแดงกัดสั่งสอนให้รู้ว่าทำผิด เด็กคนที่จจะรีดผ้าไม่สามารถรีดผ้าได้ ส่วนเด็กคนที่ถูกตีหัวก็ต้องเจ็บตัวร้องไห้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญในเรื่องความสามัคคีเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้ว่านับตั้งแต่เสด็จขึ้นครองสิริราชสมบัติ ปกครองประเทศ พระองค์ได้พระราชทานพระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับความสามัคคีอยู่เสมอ เพราะความสามัคคีเป็นคุณธรรมที่จำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ดังพระราชดำรัสที่พระราชทานเนื่องในวโรกาสเสด็จออกมหาสมาคม พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๓๐ ความตอนหนึ่งว่า “ความสามัคคีนี้ เป็นคุณธรรมสำคัญประการหนึ่ง ซึ่งหมู่ชนผู้อยู่ร่วมกันจำเป็นต้องมี ต้องถนอมรักษา และต้องนำมาใช้อยู่เสมอมา เนื่องด้วยสรรพกิจการงานที่เป็นส่วนรวม ทุกด้าน ทุกระดับต้องอาศัยบุคคลหลายฝ่ายร่วมกันคิดร่วมกันทำ” (ไพโรจน์ อยู่มนเที่ยร, ผู้รวบรวม, ๒๕๔๓, น. ๑๙๕)

นอกจากนี้ด้วยสภาพเหตุการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสามัคคี เช่น ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๐-๒๕๑๐ ซึ่งเป็นช่วงสมัยที่มีภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ที่เริ่มเข้ามาแทรกซึมในประเทศไทย จึงทรงมีพระราชประสงค์ให้ประชาชนมีความสามัคคีกัน หรือในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๖-๒๕๑๙ ซึ่งเป็นช่วงที่ประชาชนมีเสรีภาพในการแสดงออกอย่างเสรี ประชาธิปไตยกำลังเป่งบาน หลังจากที่ผ่านมาเหตุการณ์ช่วง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ มาแล้ว แต่ก็ยังมีความแตกแยกกันของบุคคลฝ่ายต่างๆ ทั้งระหว่างทหาร ตำรวจ รัฐบาล และประชาชน รวมไปถึงปัญหาผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ดังนั้นพระราชดำรัสที่พระราชทานจึงเกี่ยวข้องกับความสามัคคี

ในช่วงแรกที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำรัสเรื่องความสามัคคีนั้น พระองค์ยังมิได้ทรงนำเสนอในรูปของนิทานนิทัศน์ เป็นเพียงการนำเสนอโดยสื่อความหมายแบบตรงไปตรงมา แต่พอหลังจากปี พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงปรับเปลี่ยนวิธีการนำเสนอเรื่องความสามัคคีในรูปของนิทานนิทัศน์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะที่ผ่านมาพระองค์ทรงมุ่งนำเสนอเรื่องความสามัคคีอยู่เป็นประจำ และการนำเสนอผ่านคำพูดแบบตรงไปตรงมา อาจทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าการฟังแต่เรื่องเดิมๆ ดังนั้นการที่ทรงปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอเรื่องความสามัคคีในลักษณะของนิทานนิทัศน์ จึงอาจทำให้ผู้ฟังเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน มีสีสันในการฟังเรื่องเล่าต่างๆ ที่เกี่ยวกับความสามัคคีมากยิ่งขึ้น

นอกจากคุณธรรมเรื่องความสามัคคีจะเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ผวนกับสภาพเหตุการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น อันเป็นเหตุผลสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเลือกคุณธรรมข้อนี้มาเป็นเนื้อหาสำคัญของนิทานนิทัศน์ในพระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาแล้ว ยังมีเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาของทุกปี จะมีประชาชนทุกหมู่เหล่า ทั้งคณะผู้บริหารบ้านเมือง ข้าราชการ พ่อค้า นิสิต นักศึกษาและประชาชนทั่วไปเป็นจำนวนมากมาเข้าเฝ้าฯ เพื่อรับฟังกระแสพระราชดำรัส อีกทั้งในระยะหลังได้มีการถ่ายทอดกระแสพระราชดำรัสผ่านทางสื่อประเภทต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ ดังนั้นจึงนับว่าเป็นโอกาสอันดีที่ประชาชนจะได้รื้อฟื้นคุณธรรมเรื่องความสามัคคีไปใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับจุดประสงค์สำคัญของนิทานนิทัศน์

๒.๒.๒ ความกตัญญู

แก่นเรื่องความกตัญญูปรากฏในนิทานนิทัศน์ในพระราชดำรัสปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งว่าด้วยเรื่องของ “ทองแดง” สุนัขทรงเลี้ยง ซึ่งมีความกตัญญูรู้คุณต่อ “แม่มะลิ” แม่บุญธรรม ก่อนหน้าที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงนำเรื่องราวความกตัญญูของทองแดงมาเป็นเนื้อหาของนิทานนิทัศน์นั้น พระองค์ทรงเคยกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ในพระราชนิพนธ์ “เรื่องทองแดง” เช่นเดียวกัน โดยทรงเล่าว่า พระองค์ทรงโปรดฯ ให้รับทองแดงมาเลี้ยงตั้งแต่อายุได้ ๕ สัปดาห์ เพราะคุณลักษณะที่ดีเด่นของทองแดง ประกอบกับแม่ของทองแดงมีสภาพที่เลี้ยงลูกไม่ไหว ดังนั้นเมื่อทรงรับทองแดงเข้ามาเลี้ยง จึงต้องอาศัยน้ำนม “แม่มะลิ” สุนัขเพศเมียซึ่งทรงนำมาเลี้ยงก่อนหน้านี้ และต่อมาแม่ทองแดงจะเล็กกินนมแม่มะลิแล้ว ทองแดงก็ยิ่งแตกต่างกับสุนัขตัวอื่นที่เคยกินนมแม่มะลิ ตรงที่ขอบออยู่คลอเคลียกับแม่มะลิอยู่เสมอ แม้ในภายหลังที่ทองแดงแยกกับแม่มะลิ แต่เมื่อมีโอกาสพบกันครั้งใด ทองแดงก็ยิ่งแสดงความเคารพแม่มะลิทุกครั้ง ทั้งที่แม่มะลิไม่ได้เป็นสุนัขทรงโปรด ซึ่งต่างกับทองแดงที่ได้เข้าเฝ้าฯ อย่างใกล้ชิด ซึ่งตอนนี้องที่พระราชนิพนธ์ “เรื่องทองแดง” กล่าวไว้ว่า “ทองแดงเป็นสุนัขกตัญญูรู้คุณ ... ผิดกับคนอื่นที่เมื่อกลายมาเป็นคนสำคัญแล้ว มักจะลืมตัว และดูหมิ่นผู้มีพระคุณที่เป็นคนต่ำต้อย” (ภูมิพลอดุลยเดช, ๒๕๔๕, น. ๕๗)

การที่ทรงนำเรื่องราวที่เคยนำเสนอมาก่อนแล้ว โดยเฉพาะพระราชนิพนธ์ “เรื่องทองแดง” ซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย พิมพ์ซ้ำกันถึง ๒ ครั้งในระยะเวลาเพียง ๑ เดือน และมียอดขายเป็นจำนวนหลายแสนเล่ม มากล่าวอีกครั้งในเนื้อหาของ

นิทานนิทัศน์ ย่อมทำให้ผู้ฟังซึ่งรู้จักคุ้นเคยเรื่องราวของทองแดงกันเป็นอย่างดี เกิดความเข้าใจเนื้อหาเรื่องคุณธรรมความกตัญญูได้มากยิ่งขึ้น

แม้ว่าคุณธรรมเรื่องความกตัญญูจะเป็นแก่นเรื่องของนิทานนิทัศน์ที่มีจำนวนน้อยกว่าคุณธรรมเรื่องความสามัคคี แต่ถ้าพิจารณาให้ดีจะพบว่าคุณธรรมข้อนี้มีได้สำคัญยิ่งหย่อนไปกว่ากัน โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันซึ่งเสื่อมโทรมลง จนระดับความกตัญญูที่เคยมีอย่างแน่นแฟ้นในอดีตได้คลอนแคลนลดน้อยลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ที่ไหลเชี่ยวกรากในปัจจุบัน ผวนวกกับค่านิยมที่ว่า หากประพฤติปฏิบัติตนในเชิงกตัญญูต่อผู้มีพระคุณแล้ว อาจเท่ากับเป็นการเปิดเผยว่า “การได้ดีที่ผ่านมานั้น เพราะมีสิ่งอื่นเกื้อหนุน มิใช่เพราะฝีมือดังที่แสดงหรือที่อวดอ้างก็เป็นได้” ดังนั้นการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำคุณธรรมเรื่องความกตัญญูมาเป็นแก่นเรื่องของนิทานนิทัศน์จึงเท่ากับเป็นการเน้นย้ำให้คนไทยได้เห็นความสำคัญของความกตัญญูและน้อมนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต

จะเห็นได้ว่าคุณธรรมเรื่องความสามัคคีและความกตัญญูที่ปรากฏเป็นแก่นเรื่องในนิทานนิทัศน์นี้ ล้วนเป็นคุณธรรมสำคัญที่จำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม กล่าวคือ ถ้าสังคมใดไม่มีความสามัคคี สังคมนั้นก็จะขาดความปรองดองกัน กิจกรรมใดๆ ก็จะไม่สำเร็จลุล่วง ส่งผลให้ความเจริญโดยส่วนรวมของประเทศชาติไม่พัฒนา ส่วนความกตัญญูก็เป็นคุณธรรมที่ทำให้เรารู้จักบุญคุณของผู้อื่นและสนองคุณนั้นตอบแทน มิใช่การเห็นแก่ตนเองเป็นสำคัญ โดยไม่สนใจว่าผู้มีพระคุณจะเป็นเช่นไร ถ้าเป็นเช่นนี้แล้ว ผู้คนในสังคมก็จะอยู่แบบไม่พึ่งพาอาศัยกัน ไม่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพราะแม้แต่ผู้มีพระคุณ เขายังไม่ช่วยเหลือตอบแทนพระคุณ แล้วจะไปคาดหวังสิ่งใดกับบุคคลเช่นนั้นที่จะเห็นความสำคัญและช่วยเหลือบุคคลอื่นๆ ที่อยู่รอบข้าง

นอกจากนี้แก่นเรื่องดังกล่าวที่ทรงนำเสนอในเนื้อหาของนิทานนิทัศน์ยังสอดคล้องกับสภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น ภาวะที่บ้านเมืองล้นคลอน เกิดวิกฤตการณ์ต่างๆ ทางการเมือง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดแก่นเรื่องความสามัคคีขึ้น ในขณะที่อีกมุมหนึ่งของสังคมที่เสื่อมโทรมลง เพราะกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลให้ความกตัญญูของคนลดน้อยลง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงนำเสนอแก่นเรื่องความกตัญญู เพื่อให้คนไทยได้น้อมนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต

๓. ตัวละครในนิทานนิทัศน์

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า นิทานนิทัศน์ในพระราชดำรัสมีที่มาจากเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเรื่องราวของนิทานที่คนไทยรู้จัก ซึ่งเรื่องเหล่านี้คนไทยต่างคุ้นเคยรู้จักกันดี โดยเฉพาะเนื้อเรื่องของนิทานนิทัศน์ที่เคยปรากฏในสื่อต่างๆ มาก่อน เช่น เรื่องของ “ทองแดง” สุนัขทรงเลี้ยง และนิทานพื้นบ้านเรื่อง “ยายกะตาปลุกถั่วปลุกงาไว้ให้หลานเฝ้า” เป็นต้น ดังนั้นผู้ฟังจึงมีพื้นฐานความคิดที่ชัดเจนเกี่ยวกับตัวละครที่ปรากฏในนิทานนิทัศน์

นอกจากนี้ยังเป็นที่น่าสังเกตว่า ตัวละครในนิทานนิทัศน์แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มคน และกลุ่มสัตว์ โดยนำเสนอพฤติกรรมและลักษณะนิสัยของตัวละครกลุ่มดังกล่าวทั้งในด้านบวกและลบ เพื่อชี้ให้เห็นถึงความเป็นจริงในชีวิต พร้อมกันนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงแสดงให้เห็นถึงผลของพฤติกรรมทั้งด้านบวกและลบของตัวละครในกลุ่มเดียวกัน ซึ่งมีทั้งการเปรียบเทียบพฤติกรรมทั้ง ๒ ด้านในนิทานนิทัศน์ปีเดียวกันและต่างปีกัน ลักษณะการนำเสนอตัวละครดังกล่าวนี้ก็เพื่อเป็นการเน้นย้ำให้ผู้ฟังตระหนักว่าไม่ว่าจะคนหรือสัตว์ก็ย่อมมีพฤติกรรมและลักษณะนิสัยทั้ง ๒ ด้าน ดังตารางเปรียบเทียบต่อไปนี้

พระราชดำรัส ปี พ.ศ.	กลุ่มตัวละคร	พฤติกรรมและลักษณะ นิสัยด้านบวก	พฤติกรรมและลักษณะ นิสัยด้านลบ
๒๕๒๕	<u>กลุ่มคน</u> กลุ่มเด็กหลายคน	กลุ่มเด็กหลายคนนำไม้ นิ้วของแต่ละคนมารวมกัน แต่ละคนคนหนึ่ง หรือแต่ละ สิ่งของ เพื่อยกคนหรือ สิ่งของนั้น	
๒๕๓๓	กลุ่มเด็ก ๔-๕ คน	กลุ่มเด็ก ๔-๕ คน ช่วยกัน ประกอบสร้างบ้านของเล่น และเมื่อช่วยกันประกอบ เสร็จก็ช่วยกันขนไปเก็บ	

พระราชดำรัส ปี พ.ศ.	กลุ่มตัวละคร	พฤติกรรมและลักษณะ นิสัยด้านบวก	พฤติกรรมและลักษณะ นิสัยด้านลบ
๒๕๔๓	เด็ก ๒ คน		เด็ก ๒ คนทะเลาะกัน เพราะคนหนึ่งจะรีดผ้า แต่ เด็กอีกคนหนึ่งกลับมานั่ง บนโต๊ะรีดผ้า ทำให้เด็ก ที่จะรีดผ้านำเตารีดตีหัว เด็กคนที่มานั่ง
๒๕๓๙	<u>กลุ่มสัตว์</u> ลิง		ลิงที่สมเด็จพระศรีนคริน- ทราบรมราชชนนีทรงซื้อ มาเลี้ยง มีพื้นแหลมคม และดุร้าย ชอบกัดคน
๒๕๔๓	สุนัขทรงเลี้ยง - ทองอืด		ทองอืดมีนิสัยอันธพาล เกรง ชอบกัดลูกสุนัขตัว อื่นๆ ในครอบเดียวกัน
๒๕๔๕	- ทองแดง	“ทองแดง” สุนัขทรงเลี้ยง มีความกตัญญูรู้คุณต่อ “แม่มะลิ” แม่บุญธรรม	
๒๕๓๕	นก นกชนิดต่างๆ ที่อาศัย อยู่ในพระราชวัง จิตรลดาในฐานะ		นกชนิดต่างๆ ที่อาศัยอยู่ใน พระราชวังจิตรลดาในฐานะ ทะเลาะกัน
๒๕๓๗	นก ๒ ตัวที่อยู่ใน กล่องเดียวกัน	นก ๒ ตัวที่อยู่ในกล่อง เดียวกันรักใคร่ ปองดอง กัน	

นอกจากนี้การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำเสนอพฤติกรรมและลักษณะนิสัยของตัวละครทั้ง ๒ ด้าน และในตอนท้ายทรงสรุปผลของพฤติกรรมและลักษณะนิสัยแต่ละด้านไว้นั้น ยังมีผลต่อผู้ฟังในแง่ที่ทำให้ผู้ฟังได้เชื่อมโยงเทียบเคียงพฤติกรรมและลักษณะนิสัยของตัวละครดังกล่าวกับตนเอง ถ้าผู้ฟังที่มีลักษณะนิสัยและพฤติกรรมในด้านบวก ก็จะนำไปสู่การตระหนักถึงผลดีที่จะเกิดขึ้นตามมา ในทางตรงกันข้ามถ้าผู้ฟังที่มีลักษณะนิสัยและพฤติกรรมในด้านลบ ก็จะตระหนักถึงผลร้ายที่จะเกิดขึ้น ส่งผลให้เกิดแรงบันดาลใจที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและลักษณะนิสัยนั้นให้ดีขึ้น ดังนั้นการนำเสนอตัวละครในนิทานนิทัศน์ตามลักษณะดังกล่าว จึงสอดคล้องกับจุดประสงค์สำคัญของนิทานนิทัศน์ คือ การนำหลักธรรมที่เป็นแก่นของเรื่องไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต

จากการศึกษานิทานนิทัศน์ในพระราชดำรัส จะเห็นว่า “นิทาน” ในที่นี้มีขอบเขตที่กว้างกว่าคำว่า “นิทาน” ในทางคติชนวิทยา โดยมีความหมายรวมไปถึงเรื่องเล่า (Narrative) ในลักษณะต่างๆ ทั้งเรื่องราวเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้น หรืออาจปรากฏในรูปของนิทาน ตำนาน ฯลฯ แต่ลักษณะสำคัญที่สุดของนิทานนิทัศน์อยู่ที่การมุ่งเน้นนำเสนอเรื่องเล่าที่มีคุณธรรมเป็นแก่นหลักของเรื่อง

นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่า นิทานนิทัศน์ในพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีลักษณะเฉพาะที่เอื้อต่อผู้ฟังให้จับประเด็นสาระสำคัญคือ “คุณธรรม” ที่ทรงนำเสนอได้ง่ายขึ้น เพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต อันจะก่อให้เกิดความสงบสุขแก่สังคมและประเทศชาติ ดังจะเห็นได้จากโครงสร้างของนิทานนิทัศน์ที่แบ่งออกเป็นส่วนต่างๆ ที่ทำให้ผู้ฟังสามารถติดตามเรื่องราวได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในส่วนของการสรุปข้อคิดในด้าน “คุณธรรม” ซึ่งเป็นลักษณะของการใช้ภาษาที่สังเกตได้ง่าย ทางด้านเนื้อหาของนิทานนิทัศน์ก็มีที่มาซึ่งเป็นที่รู้จักและคุ้นเคยดีของคนไทย ทำให้สามารถทำความเข้าใจเนื้อหาได้อย่างชัดเจน ในขณะที่แก่นเรื่องของนิทานนิทัศน์ก็สอดคล้องกับสภาพสังคม เมื่อผู้ฟังได้น้อมนำไปใช้ ก็จะส่งผลให้สังคมเกิดความสงบสุขยิ่งขึ้น ในส่วนของตัวละครที่ล้วนเป็นที่รู้จักและสนใจของผู้ฟัง ทำให้ผู้ฟังมีพื้นฐานความคิดที่ชัดเจนเกี่ยวกับตัวละคร อันนำไปสู่การทำความเข้าใจในพฤติกรรมและลักษณะนิสัยของตัวละครที่มีทั้ง ๒ ด้าน เป็นผลให้ผู้ฟังสะสางใจในพฤติกรรมและลักษณะนิสัยดังกล่าว และเกิดการเปรียบเทียบเชื่อมโยงกับตัวเอง ลักษณะเฉพาะของนิทานนิทัศน์ดังกล่าวนี้ ล้วนเป็นปัจจัยรพยานที่ชี้ให้เห็นคุณูปการเพียงเศษเสี้ยวของทั้งหมดที่มีในพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นวรรณกรรมอันทรงคุณค่าของปวงชนชาวไทยทุกคน

บรรณานุกรม

- กุสุมา รัชชเมณี. “ภาษาและวรรณกรรม.” งานช่างของในหลวง. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๓๙.
- กอบกุล อิงคุทานนท์. ศัพท์วรรณกรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ษัตริย์, [ม.ป.ป.].
- ธงชัย ดิษโส. “การปรับเปลี่ยนด้านเนื้อหาและศิลปะการใช้ภาษาในวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช: ความสอดคล้องกับยุคสมัยและการเปลี่ยนแปลงของสังคม.” วารสารศิลปศาสตร์ ๔ (กรกฎาคม-ธันวาคม) : ๑-๔๐.
- _____. “การศึกษาวិเคราะห์วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.
- “ในหลวงทรงเตือน ทะเลาะหยابคายกว่ากัดกัน.” ไทยรัฐ (๕ ธันวาคม ๒๕๔๓) : ๑๒, ๑๙.
- ประคอง นิมนานเหมินทร์. นิทานพื้นบ้านศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- ไพโรจน์ อยู่มนเทียร, ผู้รวบรวม. พระวอพระอีศกรมหาราช. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธารบัวแก้ว, ๒๕๔๓.
- ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระ. เรื่องทองแดง. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๕.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.
- _____. พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม: ภาพพจน์ ไวยากรณ์ และกลการประพันธ์. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๙.
- _____. พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕.
- สำนักพระราชพิธี. ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่างๆ ปีพุทธศักราช ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๒๖.
- _____. ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่างๆ ปีพุทธศักราช ๒๕๓๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ (๑๙๘๔) จำกัด, ๒๕๓๒.
- _____. ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่างๆ ปีพุทธศักราช ๒๕๓๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ (๑๙๘๔) จำกัด, ๒๕๓๖.
- _____. ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่างๆ ปีพุทธศักราช ๒๕๓๗. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๓๘.
- _____. ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่างๆ ปีพุทธศักราช ๒๕๓๙. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๐.

- Abrams, M.H. *A Glossary of Literary Terms*. แปลโดย ทองสุก เกตุโรจน์. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ, ๒๕๒๘.
- Holman, CH and Harmon, W. *A handbook to literature*. 5th ed. New York: Macmillan Publishing Company, 1986.
- The American Heritage Dictionary of the English Language*. 4th ed. New York: Houghton Mifflin Company, 2000.
- “รายงานพิเศษ พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.” <http://www.news.mweb.co.th/hot/hot_80661.html>. ๗ ธันวาคม ๒๕๔๕.
- “exemplum.” <<http://www.Britanica.com/eb/article-9104258>>. 18 November 2005.
- “From the Canterbury Tale: The Pardoner's Tale Modern English adjacent to middle english.” <<http://www.librarius.com/canttran/pardtrfs.htm>>. 1 October 2006.
- “THE PARDONER'S TALE.” <http://www.bookwolf.com/Free_booknotes/Canterbury_Tales_by_Geoffrey_C/Pardoner_s_Tale-Canterbury_Tal/pardoner_s_tale-canterbury_tal.html>. 1 October 2006.
- “The Pardoner's Prologue.” <http://www.wikipedia.org/wiki/The_Pardoner's_Prologue_and_Tale>. 1 October 2006.